
EKOMUZEJ BATANA, ROVINJ – ROVIGNO

HRVATSKA EKOMUZEOLOGIJA “NA MALA VRATA”

DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ AYDEMIR □ Muze d.o.o., tvrtka za savjetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu, Zagreb,

za Ekomuzej batana, Rovinj – Rovigno, Hrvatska

IM 44 (1-4) 2013.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME

UVOD. Ekomuzej podrazumijeva vizionarski, prema razvoju orijentiran koncept očuvanja, interpretacije i prezentacije baštine koji nije podložan dogmama već je u svojoj biti posvećen raznolikosti. Spomenuti koncept dio je ostavštine što smo je naslijedili od njegovih osnivača i pionira G.-H. Rivière i H. de Varinea, a koju su proteklih 40 godina kreativno razvijali brojni muzeolozi i lokalne zajednice diljem svijeta (Davis, 2011.). Razvijajući se i hrabro se suočavajući s izazovima suvremenog života, vizija ekomuzeja iznova se aktualizira s intenzifikacijom učinaka globalizacije, onečišćenja okoliša i uništavanja prirodnih resursa, klimatskih promjena, ekonomske krize, migracija, etičkih napetosti i vojnih sukoba. Istodobno, spomenuta je vizija ojačala s porastom razine svijesti o važnosti uloge kulturne baštine u održivom razvoju (Galla, 2009.) i razumijevanja važnosti prirodnih poveznica između čovjeka i njegova okoliša.

Hrvatski kontekst

Radi boljeg razumijevanja hrvatskog konteksta, koji sve donedavno nije bio sklon ekomuzejima, započela bih citatom (...) *kako muzeji najčešće tek odslikavaju stanje društva, vrijeme za izravnu akciju muzeja (izvan tradicionalnog modela) u nas tek ima stići* (Tomislav Šola, 1989.). Taj vodeći hrvatski muzeolog, lučonoša teorijske ekomuzeologije u Hrvatskoj i učenik G.-H. Rivièrea “iz prve ruke”, u vrijeme pisanja citiranog teksta nije mislio da će na osnivanje prvog ekomuzeja u Hrvatskoj morati čekati i više od jednog desetljeća.

Smještena na obalama Jadranskog mora, Hrvatska je zemlja izuzetnih prirodnih ljepota i bogate, slojevite kulturne baštine u kojoj se susreću i isprepliću utjecaji različitih kultura i civilizacija stvarajući na taj način jedinstveni preplet mediteranskih, srednjoeuropskih i balkanskih kulturnih utjecaja, koji je u svojoj raznolikosti još uvijek nedovoljno valoriziran i interpretiran. Tome svakako pridonose povijesne okolnosti diskontinuiteta hrvatske državnosti koji utječe i na diskontinuitet odnosa prema vlastitom identitetu, kao i na izuzetno teške uvjete što su obilježili nedavnu hrvatsku prošlost. Prije samo dvadeset godina Hrvatska je istupila iz relativno “mekog”, ali ipak totalitarnog režima Jugoslavije koji nije podržavao istinsku slobodu njegovanja, interpretacije i prezentacije

lokalnih, a još manje nacionalnih identiteta (kreativne i inovativne izričaje interpretacije da i ne spominjemo). Na pragu 1990-ih godina Hrvatska se suočava s agresijom i potrebom obrane vlastite države, što je imalo ozbiljne poslijeratne posljedice i dovelo do stvaranja zahtjevnih procesa ideološke, političke, društvene, ekonomske i kulturne tranzicije.

Ipak, na pragu 21. st. počinje se razvijati svijest da se nacionalni kulturni identitet (u ranijem desetljeću uglavnom eksploatiran za postizanje kratkoročnih političkih ciljeva i površne, svakodnevne političke manipulacije na štetu stručnosti, prepoznavanja i njegovanja dubljih i trajnijih vrijednosti) može sustavno razvijati na temelju njegovanja i lokalnih, mikrokulturnih identiteta. Za početak tog procesa bilo je nužno najprije napraviti iskorak i pokrenuti komunikaciju i koordinaciju projekata interpretacije lokalnih identiteta zamjenjujući ustaljeni smjer *odozgo prema dolje* smjerom *odozdo prema gore*. Kako se taj proces događao u jednoj od hrvatskih županija, Istarskoj?

Multikulturalna Istra

Na vodećemu mjestu spomenutih inicijativa i inovacija već tijekom 1990-ih godina našla se najzapadnija županija u Hrvatskoj – Istra. Najveći dio Istarskog poluotoka, smještenoga na sjeveroistočnom Jadranu, u sastavu je Republike Hrvatske, manji dio poluotoka pripada susjednoj Sloveniji, a najmanji je u sastavu Italije. Odraze trodijelne podjele poluotoka kakva postoji danas nalazimo i u njegovoj burnoj prošlosti: neprestane promjene granica i vladara obilježile su istarsku povijest. Upravljanje Istrom od srednjeg je vijeka bilo podijeljeno između Mletačke Republike, koja je imala vlast na obali, i Austrije, koja je vladala unutrašnjim dijelom poluotoka. Visoka stopa smrtnosti stanovništva (osobito u 16. i 17. st., kada su glad i kuga odnijele mnoge živote) potiče valove doseljavanja u Istru, poglavito iz Dalmacije, Crne Gore i Albanije. Posljedice tih migracija vidljive su i u velikoj raznolikosti dijalekata i kulturnih elemenata različitog podrijetla, koji su osnova etničke hibridnosti karakteristične za Istru (Nikočević, 2001.). Okolnosti u Istri u prvoj polovici 20. st. pretaču se u dva vala pojačane etničke napetosti. Prvi se val pojavljuje nakon Prvoga

Ekomuzej podrazumijeva vizionarski, prema razvoju orijentiran koncept očuvanja, interpretacije i prezentacije baštine koji nije podložan dogmama već je u svojoj biti posvećen raznolikosti. Spomenuti koncept dio je ostavštine što smo je naslijedili od njegovih osnivača i pionira G.-H. Rivière i H. de Varinea, a koju su proteklih 40 godina kreativno razvijali brojni muzeolozi i lokalne zajednice diljem svijeta (Davis, 2011.). Razvijajući se i hrabro se suočavajući s izazovima suvremenog života, vizija ekomuzeja iznova se aktualizira s intenzifikacijom učinaka globalizacije, onečišćenja okoliša i uništavanja prirodnih resursa, klimatskih promjena, ekonomske krize, migracija, etičkih napetosti i vojnih sukoba.

sl.1. Plan grada sa sastavnicama ekomuzeja: nasuprot Velikog mola su "Kuća o batani/ Casa della batana", lokalnog naziva *Muòstra* (izložba) i "Mali škver", lokalnog naziva *Peicio squèro*, mjesto slavljenja nematerijalne baštine gradnje batane. Uz mali mol počinju "Batani puti od Malog mola do Spacia Matika i rovinijskom rivom". To su dva tematska puta - prvi morem u pratnji barkariola, a drugi kao šetnja rivom kojom posjetitelji upoznaju i doživljavaju Rovinj iz "batanine perspektive". Na strani luke Valdibora je smješten "Spacio Matika", lokalnog naziva *spàcio* (konoba), mjesto kušanja, mirisanja, slušanja i pjevanja lokalne maritimne baštine

sl.2. Kuća o batani - krovni interpretacijski i dokumentacijski centar Ekomuzeja batana; foto: D. Fabijanić, 2004.

sl.3. Korisnici Kuće o batani; foto: D.L. Ratković Aydemir, 2004.

sl.4. Korisnici Kuće o batani; foto: D.L. Ratković Aydemir, 2004.

svjetskog rata, kada Istra (nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije) postaje dio Italije, i kulminira u razdoblju fašizma, obilježenome potiskivanjem hrvatskog jezika, zatvaranjem hrvatskih škola, talijanizacijom hrvatskih prezimena i preseljenjem brojnih hrvatskih obitelji izvan Istre. Drugi se val događa nakon Drugoga svjetskog rata, kada umjesto postojećeg totalitarizma počinje novi – jugoslavenska komunistička vlast radi na obraćenju samo hrvatske populacije, pri čemu članove talijanske zajednice doživljava kao prijetnju i neprijatelje. Deseci tisuća talijanskih obitelji prisiljeno je napustiti Istru; iz njih ostaju napušteni gradovi (posebice na obalnom području) u koje se potom doseljavaju stanovnici iz svih dijelova Jugoslavije.

Sve te okolnosti postale su temeljem djelovanja lokalne županijske uprave. Osnovana nakon što je Hrvatska stekla neovisnost, ta županijska uprava snažno ustrajava na vlastitoj specifičnosti, njegujući svoj istarski identitet. Brojni stanovnici Istre identificiraju se jednostavno kao Istrijani: zbog vlastitih složenih i etnički mješovitih korijena katkad se odbijaju identificirati u kontekstu bilo koje nacionalne skupine (Nikočević, 2001.). Usto, regionalna politička stranka daje snažnu potporu istarskome kulturnom identitetu čuvajući vrijednosti multikulturalizma i dvojezičnosti (hrvatski i talijanski jezik u ravnopravnoj su službenoj uporabi), kao i visok stupanj političke autonomije. Proces koji su započeli stanovnici Istre bio je neka vrsta katarze, reakcija na nagomilane traume iz prošlosti, no istodobno je pridonio stvaranju ozračja za početak suočavanja s problematičnim ostacima i nesporazumima iz prošlosti, s "boli i sramotom" koje su u

sebi nosili pripadnici različitih etniciteta (Logan i Reeves, 2009.).

Rovinj, Rovigno, Ruveigno

Među brojnim slikovitim i kulturnom baštinom bogatim istarskim gradovima jedan se osobito ističe svojom ljepotom – Rovinj. Smješten na zapadnoj obali Istre, nalazi se točno nasuprot Veneciji. Prvi se put spominje u 6. i 7. st. u *Kozmografiji* Anonima Ravenjanina pod nazivima Ruigno, Ruginio, Revingo. Danas se podjednako često upotrebljavaju nazivi grada na hrvatskome (Rovinj), talijanskome (Rovigno) te na lokalnome *istriotskom* jeziku (Ruveigno). U istarskom je kontekstu grad Rovinj stoljećima nosio primat u ribarstvu i gradnji brodova i manjih plovila; rovinjski su moreplovci uspostavili neke od glavnih plovnih putova na Jadranu. Rovinj danas ima 14 367 stanovnika, od čega su 2000 njih pripadnici talijanske nacionalne zajednice. Grad je važno turističko i ekonomsko središte Hrvatske. I rodno mjesto prvog ekomuzeja u Hrvatskoj!

DRVENI BROD I EKOMUZEJ

Šarm i ljepota povijesnoga gradskog središta Rovinja neodvojiva je od svijeta maloga, ali izdržljivoga drvenog ribarskog broda – batane. Kao svjedok stoljetne tradicije brodogradnje i pomorstva u Rovinju, batana je jedino tradicijsko drveno plovilo koje se sačuvalo do danas. Možda je upravo zato taj brodić postao simbolom grada i identiteta njegovih stanovnika koji su mu poželjeli posvetiti mali muzej.

sl.5. Predstavnici Ekomuzeja batana Riccardo Bosazzi, Dragana Lucija Ratković Aydemir i Marino Budicin s belgijskom kraljicom Fabiolom, na dodjeli europske muzejske nagrade EMYA u Alicanteu; foto: B. Mašić, 2007.

sl.6. Forum Asocijacije pomorskih muzeja Mediterana u Rovinju; foto: D. Talajić, 2009.

sl.7. Ekomuzej batana na Festivalu mora i mornara u Brestu; foto: D. Talajić, 2008.

sl.8. Peicio squèro - Mali škver, gradnja batane Arupine; foto: D. Talajić, 2007.

Batana – simbol lokalne zajednice

Sredinom 2003. kao konzervatorica pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske radila sam na postavljanju stalne izložbe franjevačkog samostana u Rovinju. Nakon završetka tog rada stigao mi je poziv za suradnju od dugogodišnjega rovinjskog "ministra kulture", istaknutog povjesničara i istraživača pri Centru za povijesna istraživanja u Rovinju (Centro di Ricerche Storiche di Rovigno) Marina Budicina. Gradu Rovinju bila je potrebna pomoć stručnjaka u stvaranju malog muzeja posvećenoga njegovu najpoznatijem simbolu – batani. Iako se u svom radu stručnjaka za baštinu do tada nisam bavila maritimnom kulturom i tradicijom, odmah mi je bilo jasno da se iza batane krije bogatstvo koje je vitalna spona između lokalnih stanovnika i njihove baštine. Od početka je bilo jasno da batana čuva sjećanje na bogatu maritimu tradiciju te da istodobno opredmećuje i odražava kontinuitet identiteta lokalne svakodnevice; do izražaja je došla i činjenica da je od samog plovila kao predmeta materijalne maritimne baštine grada podjednako važna, ako ne i važnija, osobita spona između batane i stanovnika Rovinja.

Predanost i zajedničko vlasništvo

Nezadovoljna postojećim institucionalnim okvirom i dominantno birokratskim pristupom očuvanju baštine i, posljedično, željna promjena na profesionalnom planu, odlučila sam napustiti sigurnost državnog ureda i potpuno se posvetiti rovinjskom projektu. Iako sam u to vrijeme s Istrom i Rovinjem imala isključivo profesionalne

veze, vrlo sam brzo uspostavila izravne i tople odnose s brojnim članovima lokalne zajednice, čija je ljubav prema batani bila presudna za moje upoznavanje kulture grada i njegovih stanovnika, što me pak odvelo u samo srce rovinjskog *sense of place* – osjećaja duha mjesta. Projekt je uskoro postao studijom slučaja u kontekstu moje profesionalne obuke na području kulturnog menadžmenta pod pokroviteljstvom Vijeća Europe i Fondacije *Marcel Hicter* iz Bruxellesa (Europska diploma za kulturni menadžment). Usvajajući širi pogled na kulturu, koji je nadilazio moj uski sektor baštine, uvelike mi je pomoglo obrazovanje na području europskoga kulturnog menadžmenta; tako stečeno znanje kasnije sam prenijela stanovnicima Rovinja, kako bi i oni postali svjesni mjera važnih za razvoj našega malog ekomuzeja, kao i potencijala za razvoj njegove europske dimenzije, ključnog konteksta o kojemu će više riječi biti u daljnjem tekstu.

Svi mi zajedno – brodograditelji, kalafati i ribari s obiteljima, lokalni istraživači i povjesničari, glazbenici i pjevači, kuhari, modelari, vlasnici batana, donatori, dizajneri, fotografi, videografi, povjesničari, jezikoslovci, volonteri i entuzijasti, i ja osobno, sa svojim profesionalnim doprinosom na području kulturnog menadžmenta, muzeologije i interpretacije baštine – okupljeni u interdisciplinarnom timu od preko osamdeset stručnjaka i sudionika, činili smo "kritičnu masu" za stvaranje jezgre budućeg ekomuzeja. Nakon gotovo dvije godine intenzivnog rada, interpretacijski i dokumentacijski centar ekomuzeja, nazvan jednostavno *Kuća o batani / Casa della batana*, otvoren je u jesen 2004. uz potporu lokalne uprave i vlasti. Za vrijeme dirljive svečanosti

Od početka je bilo jasno da batana čuva sjećanje na bogatu maritimu tradiciju te da istodobno opredmećuje i odražava kontinuitet identiteta lokalne svakodnevice; do izražaja je došla i činjenica da je od samog plovila kao predmeta materijalne maritimne baštine grada podjednako važna, ako ne i važnija, osobita spona između batane i stanovnika Rovinja.

sl.9. Batana s jedrom na regati; foto: D. Fabijanić, 2007.

Koncept stalne izložbe u interpretacijskome i dokumentacijskom centru Kuće o batani u potpunosti se oslanja na svjedočanstva živućih nositelja tradicije i na njihove osobne osjećaje vezane za batanu; to je plovilo bila glavna poveznica i nit vodilja u procesu interpretacije i prezentacije osjećaja mjesta grada Rovinja.

otvorenja, kojoj su prisustvovali brojni stanovnici Rovinja i istaknuti stručnjaci i predstavnici muzejske struke iz drugih dijelova Hrvatske, bile su dojmive inauguracijske rečenice gradonačelnika Rovinja Giovannija Sponze. Tada je sa svima nama iskreno podijelio priznanje da isprva nije u potpunosti shvaćao što sve donosi otvaranje *batanine kuće*, no poput svojih sugrađana vjerovao je da je stalna izložba samo prvi korak u procesu koji će u budućnosti imati golemu važnost za Rovinj i njegove stanovnike. Za mene osobno to je bio znak da je rad kojemu sam se u potpunosti posvetila – kako profesionalno, tako i emocionalno – pustio korijene; prvi put u svojoj karijeri imala sam priliku vidjeti kako se vlasništvo jednoga baštinskog projekta doista dijeli među svim njegovim sudionicima. Bio je to trenutak rođenja prvog ekomuzeja u Hrvatskoj!

Kuća o batani/Casa della batana

Koncept stalne izložbe u interpretacijskome i dokumentacijskom centru Kuće o batani u potpunosti se oslanja na svjedočanstva živućih nositelja tradicije i na njihove osobne osjećaje vezane za batanu; to je plovilo bila glavna poveznica i nit vodilja u procesu interpretacije i prezentacije osjećaja mjesta grada Rovinja. Smještena u jednostavnoj višekatnici iz 17. st., Kuća o batani ima površinu od samo 100 metara četvornih. Na katu iznad izložbenog prostora i danas stanuje jedna rovinjska obitelj, čime se od samog početka željela istaknuti prožetost batane i svakodnevnog života stanovnika grada.

Izložba na autentičan način pokazuje da su batanu kao svoj simbol usvojili stanovnici različitog podrijetla, bez obzira na to jesu li njihovi predci stoljećima ovdje

živjeli, doselili se na ovo područje iz unutrašnjosti Istre ili pak potječu iz drugih područja bivše Jugoslavije. Usto, izložci i poruke ove stalne izložbe nedvosmisleno svjedoče o dubokim korijenima i značenjima koje batana ima u lokalnoj, autohtonoj talijanskoj kulturi. To se posebice očitovalo u različitosti od brojnih drugih stalnih izložaba zavičajnih muzeja diljem Istre na kojima je talijanska tradicija u Istri potpuno izostajala (iako se posljednjih godina taj trend mijenja). Iskren i izravan način na koji se izložba ponajprije obraća stanovnicima Rovinja proizlazi iz činjenice da je u procesu njezina nastanka (najvećim dijelom utemeljenoga na sudjelovanju i uključivanju lokalnih sudionika) postignuta još dublja svijest o zajedničkom identitetu koji nadilazi nacionalne i etničke granice. *Ako batana i obala oko grada pripadaju nekoj skupini, onda su to (kako sugerira Ekomuzej batana) Rovinjci, kategorija koja obuhvaća sve stanovnike grada: i Talijane, i Hrvate, i Albance, i bosanske muslimane* (Ballinger, 2006.).

Za cijelog procesa postavljanja stalne izložbe bila sam svjesna povjerenja koje mi je iskazala zajednica dodijelivši mi ulogu voditeljice interpretacijskog procesa. Taj osjetljivi zadatak stanovnici Rovinja povjerali su upravo meni, iako sam dolazila iz sasvim druge sredine, štoviše, iz glavnoga grada Hrvatske, što u manjim zajednicama nije uvijek baš prednost. Razvila sam osjetljivost za interkulturalni dijalog, utemeljen isključivo na slušanju i stvaranju ozračja poštovanja i zahvalnosti. Ljudi su se otvarali, dijelili sa mnom obiteljske trenutke, donirali predmete – bili su motivirani za sudjelovanje u procesu koji im je bio potpuno nov i nepoznat. Za mene su njihove priče uvijek bile na prvome mjestu: sebe sam vidjela samo kao stručnjakinju koji im pomaže da se pri-

sjete svega toga i posvete tome svoju pozornost. Ipak, moj bi doprinos bio znatno manji da spomenuti Marino Budicin, pravi *spiritus movens* tog projekta i osoba izuzetnoga ljudskog i stručnog integriteta koja uživa golemo povjerenje i poštovanje svojih sugrađana, nije nadgledao cijeli proces. Povjerenje koje mi je iskazao, a kasnije i članovima dizajnerskog tima koji su oblikovali likovni postav, otvaralo je sva vrata i omogućilo da cijeli proces teče glatko, u ozračju otvorenosti, povjerenja i poštovanja. Posebna pozornost u postavu izložbe pridana je prenošenju "izvornih glasova" postupku koji se u muzeju primjenjuje za inovativna rješenja u različitim medijima: u pažljivo snimljenim filmovima, *slide* projekcijama kojima se slikovito ilustrira proces gradnje batane, fotografijama iz obiteljskih albuma te pričama i svjedočanstvima zabilježenima audiosnimkama ili u pisanom obliku.

Osim ključne uloge stanovnika grada, od samog početka imala jasnu ideju o tome da se stalna izložba mora predstaviti uz pomoć kreativnih muzeografskih rješenja kako bi se dojmive priče i jedinstveni kulturni identitet stanovnika Rovinja i njihovih batana prikazali na odgovarajući način, pridonoseći na taj način jačanju njihova samopouzdanja, odražavajući njihovu jedinstvenost i podržavajući proces osnaživanja zajednice. Stoga je za likovni postav stalne izložbe odabran vrhunski kreativni tim s arhitektom Aleksandrom Parisom na čelu, svestranim fotografom Damirom Fabijanićem, koji je vodio tim, dizajnericom Mirnom Petrešević i multimedijiskim umjetnikom Ivanom Marušićem Klifom. Osobito su dirljivi bili komentari brojnih stanovnika Rovinja nakon svečanog otvorenja: *Divno je što su ljudi iz Zagreba*

sl.10. Kako je uska Vodnjanska ulica kada prolazi batana, foto: A. Kliman, 2004

sl.11. Povorka s batanom kroz Careru, foto: A. Kliman, 2004

sl.12. Giani Giuricin sa mladim rovinjskim veslačima nakon porinuća Arupine, Foto: d. Talajić, 2007

dijeliti naše osjećaje! To pokazuje da razumiju i poštuju nas, našu batanu, našu tradiciju i naš identitet!

OD OIKOSA DO ANTENA

Ekomuzej je oko svog *oikosa*, Kuće o batani, vrlo brzo razvio niz "antena" diljem širega kopnenog i morskog područja grada te potaknuo aktivnosti koje se pretežito oslanjaju na ponovno stvaranje, re-kreiranje nematerijalne kulture vezane za batanu. Nije puka podudarnost da je rovinjski Ekomuzej osnovan i razvijen u vrijeme sastavljanja i ratifikacije UNESCO-ove Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Od samog početka model i vizija ekomuzeoloških načela prihvaćeni su kao temelj svih naših aktivnosti, a nematerijalna baština teritorija i stanovnika Rovinja postala je važan dio cjelokupne misije Ekomuzeja batana (Boylan, 2006.). Iako su brojni aspekti nematerijalne kulture koja se razvila oko batane predstavljeni i izloženi u sklopu stalne izložbe, konkretan proces ponovnog stvaranja, re-kreiranja nematerijalne baštine provodi se "ovdje i sada", u stvarnom kontekstu života grada. Stoga su *Spacio Matika* – rovinjska inačica konobe, *Mali škver* – lokalnog naziva *pećio squero* i *Rovinjska regata tradicijskih drvenih brodicica s oglavnim i latinskim jedrom*, glavna godišnja manifestacija kojom se slavi maritimna kultura, postali sastavni dijelovi programa Ekomuzeja batana.

Spacio Matika

Rovinjski *spacio* mjesto je gdje se od pamtivijeka čuvalo, kušalo i prodavalo točeno vino; mjesto je to za druženje, jelo i pjesmu. U *spaciju*, smještenome u prizemlju gradske obiteljske kuće koja je posjedovala vinograd i masli-

(...) u Hrvatskoj još uvijek ne postoji pravni okvir kojim bi se regulirale aktivnosti ekomuzeja. Stoga je 2006. Kuća o batani registrirana kao nevladina udruga te Ekomuzej i danas djeluje unutar tog pravnog okvira.

nik u okolici grada, uz *kvarat* vina i pokoju ribicu sa žara, rovinjski su ribari razmjenjivali pustolovine i komentirali važne događaje. Katkad bi zaigrali i *briškulu* i *trešet* te, dakako, zapjevali *bitinàde*, autohtone pjesme rovinjskih ribara na lokalnome *istriotskom* jeziku, koji potječe izravno od vulgarnoga latinskog. U prošlosti je gotovo svaka ulica u Rovinju imala vlastiti *spàcio*. Danas su oni pretvoreni u skladišta i radionice ili je sve veći broj njih komercijaliziran, pa kulturni život u njima brzo odumire. Stoga je važan dio očuvanja maritimnoga kulturnog života rovinjske svakodnevice bila i zaštita rovinjskog *spàcia*, njegovih materijalnih i nematerijalnih sastavnica.

Zahvaljujući djelovanju Ekomuzeja, autentični *Spacio Matika*, u vlasništvu rovinjske obitelji Matika, sačuvan je u svom izvornom obliku. Otkako je 2006. postao sastavnim dijelom Ekomuzeja, u tom se prostoru tijekom cijele godine održavaju autentični glazbeni i gastronomski događaji te proslave važnih dana u životu članova zajednice, poput vjenčanja i krstitiki. Uz *bitinàde* kao izvorne oblike rovinjske glazbene tradicije, kuharske su vještine također sastavni dio lokalne nematerijalne kulture, pa je razumljivo da je prvi izdavački projekt rovinjskog Ekomuzeja bila upravo knjiga recepata u kojoj su predstavljena jela što ih posjetitelji rovinjskog Ekomuzeja mogu kušati u *Spaciju Matika*.

Mali škver

Mali škver – peìcio squèro, izuzetno je važna sastavnica rovinjskog Ekomuzeja. "Gradilište batana", smješteno ispred Kuće o batani, mjesto je na kojemu se već osmu godinu zaredom grade nove i popravljaju stare batane. Ta vrsta djelatnosti izravno pridonosi očuvanju vještine gradnje batane, nematerijalne baštine koja je upisana u Registar nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Gradnja batane istodobno je jedan od najatraktivnijih kulturno-turističkih događaja namijenjenih posjetiteljima različitih dobnih skupina i zahvaljujući svom originalnom konceptu, jedinstveni je događaj na Jadranu i na Sredozemlju uopće. Gotove batane doniraju se obiteljima rovinjskih ribara jer batana je "živa" samo ako je u moru i ako "služi" svom gospodaru – ribaru. Sve batane koriste se u obrazovnim i kulturno-turističkim programima kao što je plovidba oko staroga gradskog središta. Spomenuti program obuhvaća i izradu oglavnih jedara kako bi novoizgrađene batane mogle sudjelovati u *Regati tradicijskih barki*.

Regata

Cilj održavanja rovinjske *Regate tradicijskih barki s oglavnim i latinskim jedrom* jest obnova tradicije plovidbe s oglavnim jedrima na hrvatskoj obali Jadranskog mora te nastavak kulturne suradnje na obje jadranske obale (hrvatskoj i talijanskoj) radi očuvanja zajedničke materijalne i nematerijalne maritimne baštine Jadranskog mora. Od prvog održavanja *Regate* 2006. godine

projekt se postupno širio zadržavajući svoje gastronomske i glazbene programe; k tomu, rovinjske batane svake godine u rujnu sudjeluju u venecijanskoj regati *Vela al terzo* i u brojnim drugim regatama duž Jadrana.

UPRAVLJANJE I SURADNJA

Pravni okvir

Tijekom prve dvije godine nakon otvorenja interpretacijskog centra Kuća o batani, nošen entuzijazmom i motiviranošću tridesetak aktivnih članova, Ekomuzej je na zavidan način širio i razvijao svoje djelovanje. Iako je interpretacijski centar isprva bio pod upravom Zavičajnog muzeja grada Rovinja, uskoro je postalo jasno da zadani tradicionalni koncept upravljanja muzejom ne može integrirati žive procese koji su u srži djelovanja Ekomuzeja. Problem su ponajprije bila široka partnerstva pri realizaciji godišnjih programa Ekomuzeja. Zajedno smo se morali suočiti s problemom dihotomije između tradicionalnih i ekomuzeoloških pristupa, što je stalna tema koja se od pojave ekomuzeoloških koncepta do danas uvijek iznova aktualizira (de Varine, 1978.; Rivière, 1992.; Boylan, 2006.).

Tragajući za pravnim modelom djelovanja Ekomuzeja batana, naišli smo na poteškoće. Naime, u Hrvatskoj još uvijek ne postoji pravni okvir kojim bi se regulirale aktivnosti ekomuzeja. Stoga je 2006. Kuća o batani registrirana kao nevladina udruga te Ekomuzej i danas djeluje unutar tog pravnog okvira. Upravljanje se ostvaruje na dvije razine: na razini užeg menadžmenta (predsjednik, tajnik, stručno-programski voditelj, koordinator djelatnosti, knjigovođa) i na razini radnih sekcija kojima se realiziraju različiti programi i aktivnosti (muzeološka sekcija, sekcija povijesnih i arhivskih istraživanja, enološka i gastronomska sekcija, obrazovna sekcija, sekcija graditelja batana, sekcija za suvenire itd.). U upravljanju Ekomuzejom od početka je sudjelovala tvrtka Muze d.o.o. za savjetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu iz Zagreba, koju sam osnovala ohrabrena uspjehom projekta Ekomuzeja batana i sa sviješću o tome da je moja misija u Rovinju podijeliti stečeno iskustvo s drugim zajednicama u Hrvatskoj koje su spremne upustiti se u pustolovinu traganja za vlastitim identitetom.

Europska suradnja

Uz brojne dobrobiti koje je Ekomuzej donio stanovnicima Rovinja, valja spomenuti i njegov veliki doprinos povezivanju rovinjske zajednice s velikom obitelji tradicionalnih plovila i pripadajućih zajednica, osobito na Jadranu i Sredozemlju. Poslanje Ekomuzeja batana jest i isticanje vlastite snažne mediteranske i europske dimenzije, istodobno podižući razinu svijesti o identitetu i osobitostima zajednice kojoj pripada. Upravo je taj osjećaj pripadnosti široj slici, većemu mozaiku, bio i ostao snažna potpora razvoju projekta od njegovih začetaka do danas. Štoviše, taj je aspekt bio itekako važan za

jačanje osjećaja vlastite vrijednosti i ponosa lokalnog stanovništva, kao i kapital uz pomoć kojega je Ekomuzej batana postao ne samo uočljiv unutar vlastite zajednice, već i prepoznat unutar širega hrvatskog konteksta.

Međunarodna kulturna razmjena od samog je početka važan dio strateškog plana razvoja rovinjskog Ekomuzeja (stvoren u kontekstu mog obrazovanja na području kulturnog menadžmenta). U skladu s tim, od 2005. stalni je član Udruge mediteranskih pomorskih muzeja (Association of Mediterranean Maritime Museums – AMMM).

Na forumu spomenute udruge, održanome 2009. u Rovinju, izabrana sam za predsjednicu AMMM-a s četverogodišnjim mandatom. Pod pokroviteljstvom AMMM-a, Ekomuzej batana ostvario je opsežnu bilateralnu suradnju s Pomorskim muzejom Washington Patrignani (Museo della Marineria Washington Patrignani) iz Pesara, grada na talijanskoj obali Jadrana, koja je, među ostalim, 2010. rezultirala i bratimljenjem s tim muzejom.

Ekomuzej iz Rovinja osvojio je brojne nagrade i priznanja za različite aspekte njegova dosadašnjeg djelovanja, što je pridonijelo i jačanju samopouzdanja njegovih članova. Godine 2006. osvojio je nagradu za najbolju prezentaciju muzeološkog projekta na konferenciji *Najbolji u baštini (The Best in Heritage Excellence Club)*, održanoj u sklopu sajma muzeja i baštine *Exponatec* u Kölnu. Godine 2007. ulazi u izbor za *Europski muzej godine (European Museum of the Year – EMYA)*, nagradu koju dodjeljuje Europski muzejski forum (European Museum Forum – EMF). Nominacija za EMYA bila je popraćena ovim opisom: “Društvenu odgovornost i utjecaj ovog šarmantnog malog muzeja u ovome gradu nemoguće je previše istaknuti. Uz entuzijastičnu podršku zajednice muzej je stekao oko 100 suradnika-volontera, a dio njegovih brojnih aktivnosti održava se na pristaništu i diljem grada. Ovo je dojmiv primjer predanosti javnosti i pojedinca nekom projektu!”

Lučonoša ekomuzeologije u Hrvatskoj

Program rovinjskog Ekomuzeja žiri Hrvatske turističke zajednice ocijenio je kao najbolji turistički proizvod na hrvatskoj obali u 2007. godini. Iste godine Turistička zajednica Istarske županije dodijelila mu je nagradu za postignuće u turizmu *Zlatna koza / Capra d’Oro*. Mrežne stranice Ekomuzeja osvojile su nagradu WSA (World Summit Award) za najbolje mrežne stranice s područja kulture, a iste su godine proglašene i najboljim mrežnim stranicama u kategoriji znanosti, obrazovanja i kulture na natječaj za izbor najboljih 100 web stranica VIDI WEB TOP 100 u Hrvatskoj koje dodjeljuje medijska kuća VIDU.

To je bila važna potvrda da nove tehnologije i mediji zaista mogu pridonijeti ostvarivanju misije ekomuzeja približavanjem njegovih načela širokoj publici.

Osim brojnih nagrada i priznanja valja spomenuti još jednu činjenicu, možda najvažniju: Ekomuzej batana već

osam godina uspješno djeluje potičući lokalne zajednice diljem Hrvatske da i same primijene ekomuzeološka načela u procesima prepoznavanja, interpretiranja, predstavljanja i očuvanja vlastite baštine i kulturnih identiteta.

Osnivanje novih ekomuzeja u posljednjih 4 do 5 godina: Komiža (na otoku Visu), Mošćenička Draga, Lepoglava, Tar u Istri, Rakovica (u blizini Nacionalnog parka Plitvička jezera), svakako je pridonijelo demokratizaciji procesa postupanja s identitetima koji nisu dio klasičnih kulturnih institucija. Ekomuzeji otvaraju nove perspektive podižući razinu svijesti i predstavljajući baštinske vrijednosti u zajednicama koje nemaju financijskih sredstava za otvaranje klasičnih muzeja (osobit su problem fiksni troškovi i troškovi za osoblje koje zakon propisuje za svaki muzej) i koje najčešće bilježe ekonomski i demografski pad. Nadalje, ekomuzeji skreću pozornost zajednica na veliki potencijal baštine u smislu razvoja kulturnog turizma, koji se sve više smješta u kontekst strateških smjernica njihova održivog razvoja.

Kad je riječ o otočkoj ribarskoj zajednici u Komiži na otoku Visu, potencijal za osnivanje ekomuzeja prepoznat je i u sklopu Projekta za očuvanje i održivo korištenje biološke raznolikosti na dalmatinskoj obali (COAST), čiji je nositelj UNDP Hrvatska i koji je u protekle dvije godine financirao niz aktivnosti kojima novoosnovani ekomuzej potiče održivi razvoj toga najudaljenijeg naseljenog otoka hrvatske obale Jadrana. Očekivanim novčanim sredstvima Europske unije, ovaj će projekt zacijelo podići razinu svijesti i potaknuti primjenu ekomuzeološkog pristupa u okvirima hrvatskog zakona o muzejima, kako bi se stvorio model sufinanciranja te stručnog nadzora i praćenja na nacionalnoj razini, s ciljem pružanja potpore lokalnim zajednicama koje ugrađuju ekomuzeološka načela i metode u svoje procese održivog razvoja.

Zaključak. U zemljama koje nisu integrirale ekomuzeološka načela u vlastite kulturne politike (među te se zemlje nekad ubrajala i Hrvatska), inovativni i kreativni *grassroots* projekti kao što je rovinjski Ekomuzej batana mogu funkcionirati kao pokretači i primjeri isticanja važnosti valorizacije kulturnih identiteta lokalnih zajednica te služiti kao fleksibilni modeli njihova očuvanja. Taj razvojni put zacijelo bi bilo lakše prijeći uz nominalnu i konkretnu potporu državnih politika. Formalnom regulacijom statusa ekomuzeja u Hrvatskoj u potpunosti bi bilo ispunjeno poslanje prvog ekomuzeja. Nadamo se da će i ovaj tekst pridonijeti ubrzanju toga neizbježnog procesa.

LITERATURA

1. Babić, Darko. *Can Heritage Bring Peace and Prosperity? // U: Dieter Hassenpflug, Burkhardt Kolbmüller i Sebastian Schröder-Esch (ur.). Heritage and Media in Europe – contributing towards integration and regional development (HERMES Project): 207-219. Weimar: Institut für Europäische Urbanistik der Bauhaus-Universität, 2006*
2. Boylan, Patrick, J. *The Intangible Heritage: a Challenge and an*

Nominacija za EMYA bila je popraćena ovim opisom: “Društvenu odgovornost i utjecaj ovog šarmantnog malog muzeja u ovome gradu nemoguće je previše istaknuti. Uz entuzijastičnu podršku zajednice muzej je stekao oko 100 suradnika-volontera, a dio njegovih brojnih aktivnosti održava se na pristaništu i diljem grada. Ovo je dojmiv primjer predanosti javnosti i pojedinca nekom projektu!”

sl.13. Interijer Ekomuzeja Batana
Snimio: D. Fabijanić

Opportunity for Museums and Museum Professional Training. // International Journal of Intangible Heritage vol. 1: 53-65., 2006.

3. Ballinger, Pamela. 2006. *Lines in The Water, Peoples on the Map: Maritime Museums and the Representation of Cultural Boundaries in the Upper Adriatic.* // Narodna umjetnost 43/1: 15-39.

4. Davis, Peter. 2011. *Ecomuseums: A Sense of Place.* Continuum International Publishing Group.

5. De Varine, Hugues. 1978. *LEcomusée* // La Gazette (Association des Musées Canadiens) 11: 28-40.

6. Galla, Amareswar. *Locating culture in sustainable development.* // Culture, local governments and Millennium Development Goals. Agenda 21 for Culture: 25-32. Barcelona, 2009.

7. Nikočević, Lidija. Trying to Grasp Multiculturalism: New Museological Practice in Istria. ICME sessions, ICOM Triennial Conference. Barcelona, 2001.

8. Logan, William, Reeves, Keir (ur.). *Places of Pain and Shame. Dealing with "Difficult Heritage"*. Routledge, 2009.

9. Rivière, Georges-Henri. *LEcomusée, un modèle évolutif (1971 – 1980)*. U: A. Desvallées (ur.). *Vagues: une anthologie de la nouvelle muséologie I*: 440-445. Mâcon: éditions W., 1992.

10. Šola, Tomislav. *Nove tendencije u teoriji i praksi muzeja.* // Osječki zbornik XX: 267-275., 1989.

DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ AYDEMIR

Nakon studija povijest umjetnosti i komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, radi u Ministarstvu kulture na poslovima zaštite spomenika kulture (1995-2004.). Stručno se usavršava u Poljskoj, te stječe Europsku diplomu iz područja kulturnog menadžmenta (Fondacija Marcel Hicter, Bruxelles). Članica je brojnih strukovnih udruženja, a od 2009. do 2012. predsjednica je Asocijacije pomorskih muzeja Mediterana. Godine 2005. osniva tvrtku Muze za savjetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu. Svoj rad u velikoj mjeri posvećuje poticanju i razvoju ekomuzeja u Hrvatskoj.

Prijevod s engleskog: Nada Kujundžić

Izvorno objavljeno u / This article was originally published in:

Proceedings of the 1st International Conference on Ecomuseums, Community Museums and Living Communities, Sexal, Portugal, 19-21 September; Edited by Sérgio Lira, Rogério Amoêda, Cristina Pinheiro, Green Lines Institute for Sustainable Development; Peter Davis, Michelle Stefano, Gerard Corsane, International Centre for Cultural and Heritage Studies – Newcastle University, 2012., str. 305-315.

Zahvaljujemo autorici, gospođi DRAGANI LUCIJI RATKOVIĆ AYDEMIR na dozvoli za objavu priloga u našem časopisu Informatica Museologica.

sl.1. Amareswar Galla i Dragana Lucija Ratković Aydemir s posadom falkuše prof. Joškom Božanićem i legendarnim Grujom u procesu rada na osnivanju Ekomuzeja Komiža, foto V. Kalinić, 2010.

sl.2. Falkuša Comeza Lisboa, prof. Joško Božanić i legendarni Gruje, foto V. Kalinić, 2010.

sl.3. Ognjen Škunca, Vinko Kalinić i Gruje, proces osnivanja Ekomuzeja Komiža, foto: D.L. Ratković Aydemir, 2010.

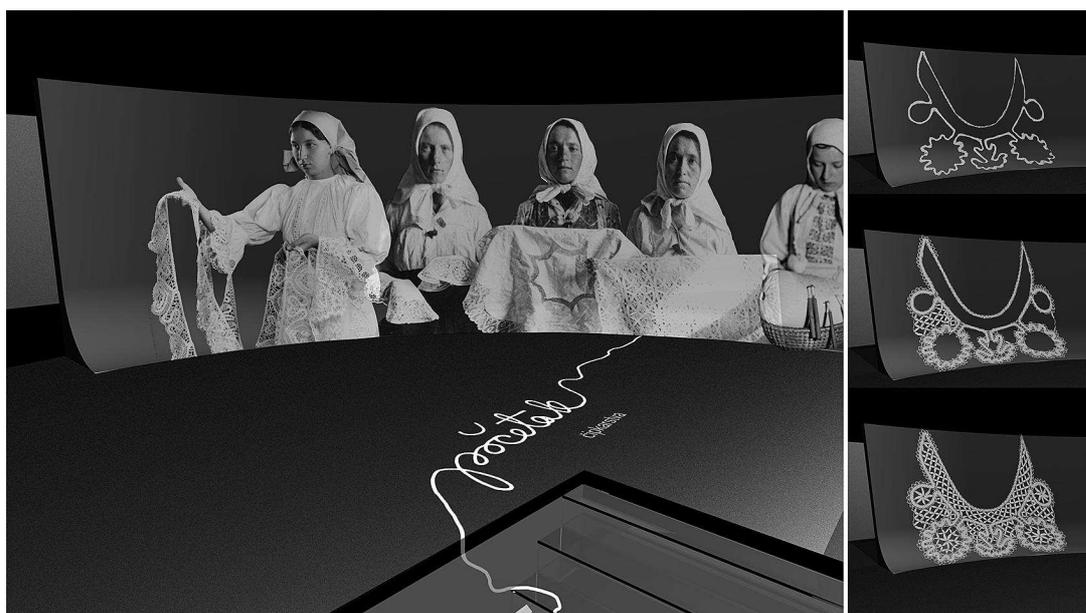
sl.4. Interpretacijski centar Terra Marique Ekomuzeja Komiža

EKOMUZEJ LEPOGLAVA

Ideja, interpretacijski plan
i koncept: Muze d.o.o.
2008.

Suradnici: Studio Cuculija
i Studio Revolucija

Klijent: Grad Lepoglava

sl.1. Stalna izložba Ekomuzeja Lepoglava
- detalj

sl. 2. Stalna izložba Ekomuzeja Lepoglava
- detalj

sl. 3. Radionica strateškog planiranja
Ekomuzeja Lepoglava, gradonačelnik Marijan
Škvarić, dr. Tihana Petrović-Leš i sudionik
radionice Mirko Druško, Foto: D.L.Ratković
Aydemir, 2011.

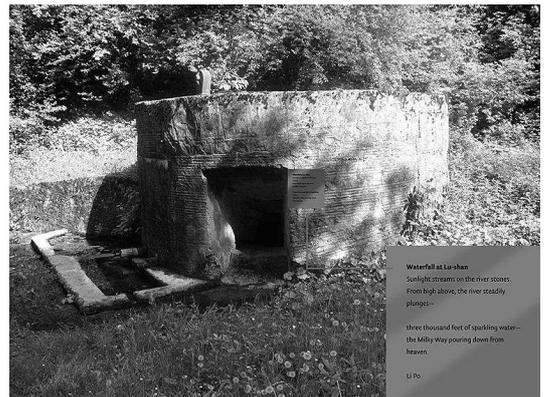
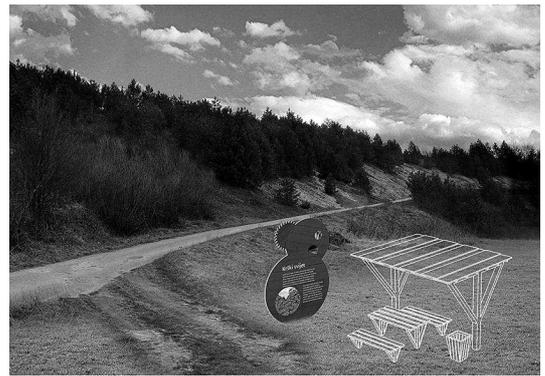
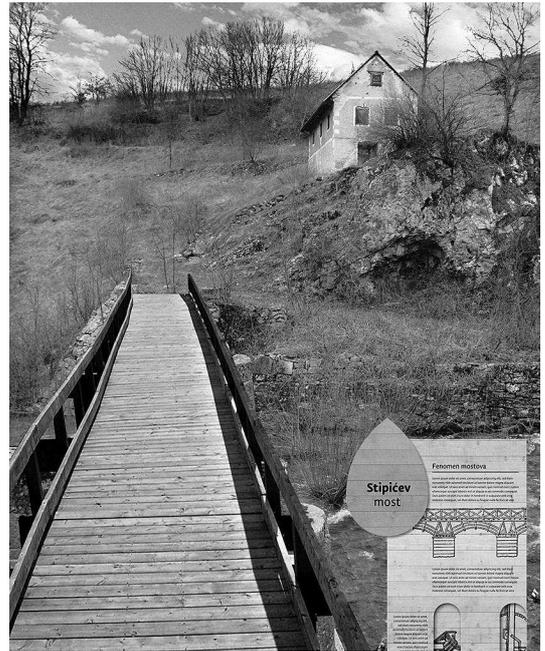
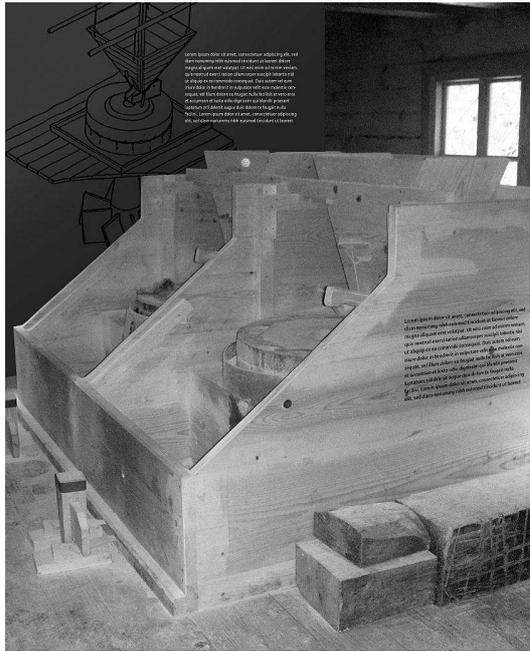
sl. 4. Radionica strateškog planiranja
Ekomuzeja Lepoglava, sudionici u procesu
rada, Foto: D.L.Ratković Aydemir, 2011.

- sl.1. Radionica strateškog planiranja
Ekomuzeja Moščenička Draga: Riccardo
Staraj.
Foto: Dragana Lucija Ratković Aydemir, 2011.
- sl.2. Radionica strateškog planiranja
Ekomuzeja Moščenička Draga: sudionici u
radnom procesu.
Foto: Dragana Lucija Ratković Aydemir, 2011.
- sl.3. Radionica strateškog planiranja
Ekomuzeja Moščenička Draga: Veselko
Veličić sa sudionicima u radnom procesu.
Foto: Dragana Lucija Ratković Aydemir,
2011.
- sl.4. Sudionici radionice strateškog
planiranja Ekomuzeja Moščenička Draga
(inicijator Robert Mohovič u sredini).
Foto: Dragana Lucija Ratković Aydemir, 2011.
- sl.5. Radionica strateškog planiranja
Ekomuzeja Moščenička Draga: načelnik
općine Ratko Salamon u radnom procesu.
Foto: Dragana Lucija Ratković Aydemir, 2011.

EKOMUZEJ RAKOVICA
 "PLITVIČKE DOLINE"
 Ideja, interpretacijski plan
 i koncept: Muze d.o.o.
 Vizualni identitet: Studio
 Cuculić, 2008.
 Klijent: TZ Rakovica

sl.1. RUTA VODE - Interpretacijski centar
 Cvebin mlin – stalna muzejska izložba

sl.2. RUTA VODE – Sustav signalizacije i
 interpretacije *in situ*

sl.3. RUTA VODE – Dječje tematsko igralište

sl.4. RUTA ŠPILJE – Sustav interpretacije *in situ*
 i urbana oprema

sl.5. RUTA ŠPILJE – Interpretacijski centar
 Kuća Špilje – stalna muzejska izložba

sl.6. MREŽA BUNARA – Sustav interpretacije
in situ

sl.7. RUTA ŠUME – Interpretacijski centar
 Kuća šume – stalna muzejska izložba

